

*AZ ETNIKAI TAGOLÓDÁS ALAKULÁSA AZ ERDÉLYI RÉGIÓBAN
A 19. SZÁZADTÓL NAPJAINKIG TARTOTT NÉPSZÁMLÁLÁSOK TÜKRÉBEN*

Erdély mint geográfiai fogalom nevét a 10–11. század óta számos dokumentum említi. Korábbi forrásokból kitűnik, hogy a szó eredeti alakzata „Erdöelve” volt, ami az archaikus nyelvben „erdő előtti”, „erdőn túli” földet jelent. Kétségtelen tehát, hogy ezzel a névvel a Kárpát-medencében államot alapító magyarság országának az alföldi síkság keleti peremén emelkedő erdős hegyeken *túli* részét jelölte, ami a központi hatalom tájszemléletét tükrözi.

A szó eredeti értelme jut kifejezésre a középkori latin oklevelek *Transsylvania* megjelenésében, ami az „erdőn túli” tükörfordítása.

Román neve: *Ardeal* általános vélemény szerint a magyar „Erdély” romános hangzásúvá módosult alakzata. A *Transylvania* megjelenés (mint a középkori „Transsylvania” neolatin formája) csak jóval később jelenik meg, s bár az irodalmi nyelvben egyre inkább általánossá vált, a köznyelvből napjainkig sem szorította ki a hagyományokban gyökerező elnevezést.

A magyar királyok által hatalmuk megerősítése végett (ad retinendam Coronam) a 12–13. század folyamán az „erdőn túli” részre betelepített különböző eredetű német népcsoportok, akik hamarosan egységes nemzetté kovácsolódva magukat „szászok”-nak nevezték, új hazájuknak a *Siebenbürgen* nevet adták.

Erdély, *Ardeal*, *Transsylvania*, *Siebenbürgen*: egyazon földrajzi táj neve lett azóta, hogy a Bihari-hegység, a Meszes, a Radnai-havasok, a Keleti- és Déli-Kárpátok övezte 56 ezer km²-nyi ország rész kormányzását a király az erdélyi vajdákra bízta. Noha politikai státusa a századok folyamán többször módosult, földrajzi határai lényegileg változatlanok maradtak.

A 16. század közepe táján, amikor a középkori magyar királyság három részre szakadt, ezen a területen jött létre az önálló erdélyi fejedelemség. A helyzet a korábbihoz képest csupán annyiban változott, hogy választott fejedelmei ettől kezdve szuverén jogon uralkodtak ugyanazon a területen, amelyet addig az erdélyi vajdák a „király képében” kormányoztak. „*Partium Hungariae regni Dominus*”: a korabeli latin okiratok így említik azokat a királyi felségterületből elhódított – a hatalmi viszonyok alakulásától függően hol kisebb, hol nagyobb – magyarországi részeket, amelyeknek eszerint „urai” voltak ugyan, de nem fejedelmi jogon birtokolták. Ebből keletkezett aztán e részek *Partium* elnevezése, ezzel világosan jelezve, hogy soha nem tekintették Erdély integráns részének.

Miután a 17. század legvégén Magyarország területéről kiszorították a törököt, s Erdélyt császári hadak szállták meg, a Habsburg-uralkodók – a pozsonyi országgyűlés ismételt sürgetése ellenére – megakadályozták Erdély visszacsatolását Magyarországhoz. A császár felvette Erdély fejedelme címét, ezzel formailag elismerve független állami létét, valójában azonban, mint a birodalom provinciáját, az általa kinevezett teljhatalmú gubernátorok kormányozták.

Erdély és Magyarország egyesülésének másfél évszázadon át szunnyadó eszméje 1848-ban, mint a márciusi forradalmi követelések egyik lényeges pontja, elemi erővel tört a felszínre. Végzetes hibának bizonyul azonban, hogy sem a románok, sem a szászok egyértelmű hozzájárulását nem sikerült az egyesülés ügyéhez megnyerni. A nemzeti öntudatra ébredt, számbelileg is megerősödött románság tiltakozott, hogy mindaddig, amíg megfelelő országgyűlési képviselő nem jut, a kérdésben döntés születhessék. A szászok pedig – privilégiumaikat féltve – szintén nem lelkesedtek érte. Érthető tehát, hogy az uniót kimondó kolozsvári országgyűlési határozatot követően polgárháborúvá fajult forradalomban a románok és a szászok csaknem egyöntetűen a bécsi császár oldalán, a magyarok ellen harcoltak. A forra-

dalommal együtt elbukott az unió ügye is, a megszálló császári hadseregre támaszkodó önkényuralom Erdély forma szerinti önállóságát is megszüntette.

Ennek az állapotnak csak az 1867. évi kiegyezés vetett véget, amelyben a császár, úgy is mint Magyarország királya és Erdély nagyfejdelme, érvényesnek ismerte el az 1848-as unió törvényt, s így a két országot három évszázadon át elválasztó határ leomlott.

Erdély mint politikai fogalom ezzel megszűnt. Bár földrajzi határait térképek nem jelölték, neve – mint történelmi-geográfiai fogalom – továbbra is változatlan tartalommal életben maradt.

Miután a trianoni békeszerződés 1920-ban Erdéllyel együtt Máramaros, Szatmár, Bihar és Arad megye, valamint a Bánság egy részét is Magyarországtól Romániához csatolta, ezt az egész, 102 ezer km²-nyi, a tulajdonképpeni Erdélynél csaknem kétszerte nagyobb területet „Erdély”-nek kezdték nevezni. E merőben új – bár történelmileg nyilván hamis – koncepció az azóta eltelt jó hetven év alatt annyira általános gyakorlattá vált, hogy az irrealitásának beismerését célzó minden kísérlet hiábavalónak tűnik. Ezért gyakorlatilag az egyetlen járható alternatíva, ha kénytelen-kelletlen egyszerűen tudomásul vesszük. Ugyanakkor azonban az ebből eredő fogalmi zavarok kiküszöbölése érdekében elengedhetetlen, hogy a két „Erdély”-fogalmat valami megkülönböztető jelző hozzáillesztésével világosan elhatároljuk egymástól. Alig ismert példa nyomán talán elfogadható, ha a hagyományos „Történelmi Erdély”-től megkülönböztetendő „Jelenkori Erdély”-nek nevezzük a jelenleg Romániához tartozó egész területet, amely egykor Magyarország része volt. Avagy más megközelítésben: Románia Kárpátokon belül elterülő észak-nyugati részét, ami megfelel az újabban gyakorta használt román tájmeghatározásnak is.